PRACA MAGISTERSKA

Współbieżny algorytm dla problemu dopasowania krótkich sekwencji DNA

Andrzej Dorobisz

Opiekun: prof. dr hab. inż. Kazimierz Wiatr

Wprowadzenie

Dopasowanie krótkich sekwencji DNA:

- genom referencyjny, długość rzędu 1Gbp,
  (bp – para zasad, reprezentacja litera *A, C, G* lub *T*)
- zbiór odczytów, 50-200 milionów krótkich fragmentów DNA (*short-reads*)
- krótkie fragmenty, długość 32-100 bp

Zadanie: dopasować krótkie fragmenty do genomu referencyjnego
Zasadnicza trudność - dopasowania mogą być niedokładne.

Algorytmiczny punkt widzenia:

problem niedokładnego dopasowania wielu krótkich wzorców
do bardzo dużego tekstu w języku nad alfabetem czteroliterowym

Struktura pracy

1. Przedstawienie problemu
2. Przegląd algorytmów dla problemu dopasowania z błędami
3. Propozycja własnej metody
4. Implementacja
5. Analiza wyników
6. Podsumowanie

Przedstawienie problemu

Odległość edycyjna - miara podobieństwa dwóch wyrazów do siebie, najmniejsza ilość operacji edycji potrzebnych do zamiany jednego wyrazu na drugi.

Operacje edycji:

- zamiana litery
- wstawienie litery
- usunięcie litery

Przykład

słowo: ***abbabac***

operacje edycji / pozycja	1	2	3	4	5	6	7	8
wyjściowe słowo	a	b	b	a	b	a	c	-
zamiana litery na pozycji 3 na literę c	a	b	**c**	a	b	a	c	-
wstawienie litery c na pozycji 3	a	b	**c**	b	a	b	a	c
usunięcie litery na pozycji 3	a	b	a	b	a	c	-	-

Przykład:

słowa:

A = ***abbabac***

B = ***ababbad***

$$edit(A, B) = 3$$

A	=	a	b	**b**	a	b	**-**	a	**c**
		‖	‖		‖	‖		‖	
B	=	a	b	**-**	a	b	**b**	a	**d**

Problem dopasowania z k błędami

- tekst *text*, wzorzec *pat*, liczba naturalna *k*
- znaleźć wszystkie takie pozycje *i*, że wzorzec *pat*, można dopasować do fragmentu tekstu od pozycji *i* za pomocą nie więcej niż *k* błędów (operacji edycji)

Formalnie:

znaleźć wszystkie i, takie że dla pewnego j zachodzi

$$edit(text_{i...j}, pat) \leq k$$

Dla k = 0 mamy problem dokładnego dopasowania czyli wyszukiwanie wzorca w tekście.

Przykład

text = ACGACTTGACCGCTTA, pat = GAT, k = 1

1	2	**3**	4	5	6	7	**8**	9		10	11	**12**	13	14	15	16
A	C	G	A	C	T	T	G	A	-	C	C	G	C	T	T	A
		‖	‖		‖		‖	‖				‖		‖		
		G	A	-	T		‖	‖				‖		‖		
							G	A	T			‖		‖		
												G	A	T		

Wzorzec GAT można dopasować z jednym błędem na pozycjach: 3, 8, 12

Przegląd algorytmów dla problemu dopasowania z błędami

Punkt wyjścia – algorytmy wyszukiwania wzorca w tekście (dokładne dopasowanie). Pozwalają wyrobić sobie ogląd na techniki stosowane przy wyszukiwaniu tekstu.

Algorytmu wyszukiwania wzorca w tekście

Algorytm	Charakterystyka
Metoda brute-force	próba bezpośredniego dopasowania wzorca na każdej pozycji
Algorytm Knutha-Morrisa-Pratta (KMP)	wyszukiwanie z użyciem tablicy prefikso-sufiksowej dla wzorca; czas liniowy
Algorytm Boyera-Moora	próba dopasowania wzorca na pozycjach od lewej do prawej z użyciem tablicy przejść; samo dopasowanie na danej pozycji zaczynamy od prawej do lewej;
Algorytm Rabina-Karpa	wyszukiwanie za pomocą porównywania hashów
Algorytm Aho-Corasick	algorytm do wyszukiwania wielu wzorców, konstrukcja automatu na drzewie trie wzorców, czas wyszukiwania liniowy
Metoda shift-or	dopasowanie z użyciem maski o tylu bitach co długość wzorca, aktualizacja maski przy każdym przejściu
Wyszukiwanie z transformatą Burrowsa-Wheelera (BWT)	konstrukcja tablicy sufiksowej a następnie BWT dla tekstu, wyszukiwanie na podstawie pewnych wzorów, obliczanie ich dla wzorca od prawej do lewej, czas samego dopasowania liniowy od długości wzorca

Algorytmy niedokładnego dopasowania wzorca w tekście

Stosowane są inne techniki, ciężko wykorzystać pomysły z dokładnego wyszukiwania wzorca.

Klasyczna metoda **- programowanie dynamiczne**

D[i][j] := minimalna odległość edycyjna pomiędzy pierwszymi ***i*** znakami wzorca a jakimś podsłowem tekstu, kończącym się na pozycji ***j***, czyli $D[i][j] = \min_{1 \le q \le j+1} \text{edit}(pat_{1...i}, text_{q...j})$

Zależność:

$$D[i][j] = \min(D[i-1][j] + 1, D[i][j-1] + 1, D[i-1][j-1] + (pati_i \neq text_j))$$

Przykład

wzorzec **adbbc**, tekst **abbdadcbc,** dopuszczalna ilość błędów **k = 2**

D		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
			a	**b**	**b**	**d**	**a**	**d**	**c**	**b**	**c**
0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	**a**	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1
2	**d**	2	1	1	2	1	1	0	1	2	2
3	**b**	3	2	1	1	2	2	1	1	1	2
4	**b**	4	3	2	1	2	3	2	2	1	2
5	**c**	5	4	3	2	2	3	3	2	2	1
					^	^			^	^	^

Inicjalizacja:

$$D[0][j] = 0$$

$$D[i][0] = i$$

Dopasowanie wzorca: $D[m][j] \leq k$

Wzorzec można dopasować kończąc na pozycjach 3, 4, 7, 8, 9.

Algorytmy niedokładnego dopasowania wzorca w tekście

Algorytm	Charakterystyka
Wyszukiwanie za pomocą automatu	Bazując na klasycznej metodzie budujemy automat dla wzorca. Stanem jest kolumna z tabeli programowania dynamicznego (wektor *m* liczb), rozważamy przejścia wszystkimi możliwymi literami. Stan jest akceptujący gdy ostatnia wartość ≤ *k*. Po zbudowaniu automatu, wyszukiwanie to chodzenie po automacie, zgodnie z literami tekstu. Każde dojście do stanu akceptującego – znalezienie jednego niedokładnego dopasowania
Liczenie wzdłuż przekątnych	Usprawnienie klasycznej metody. Nie obliczamy całej tabeli programowania dynamicznego. W tym celu dla każdej przekątnej pamiętamy tylko specjalne komórki *d*-node, (dla d = 0, 1, ..., k) – najdalsze pole o wartości *d* w obrębie danej przekątnej. Wartości te obliczamy wzdłuż przekątnych, nie przechowujemy całej tablicy. Algorytm korzysta ze specjalnego wspólnego drzewa prefiksowego dla wzorca i tekstu.
Backtracking z użyciem BWT	Użycie backtrackingu – rekurencyjne wywołania sprawdzające wszystkie możliwe operacje edycji, dla metody wyszukiwania wzorca z użyciem transformaty Burrowsa-Wheelera

Propozycja własnej metody

Sub-Sequences TRIE

Budujemy explicite drzewo TRIE dla wszystkich sufiksów, ale ograniczmy ich długość do maksymalnej długości krótkiego odczytu.

Genom:

AGCATGCTGCAGTCATGCTTAGGCTA

Przyjmując długość 4, odczytujemy wszystkie podsłowa długości 4:

AGCA, GCAT, CATG, ATGC, TGCT,
GCTG, CTGC, TGCA, GCAG, CAGT,
AGTC, GTCA, TCAT, CATG, ATGC,
TGCT, GCTT, CTTA, TTAG, TAGG,
AGGC, GGCT, GCTA

Budujemy drzewo TRIE dla tych podciągów – nazywamy je **ss_trie**

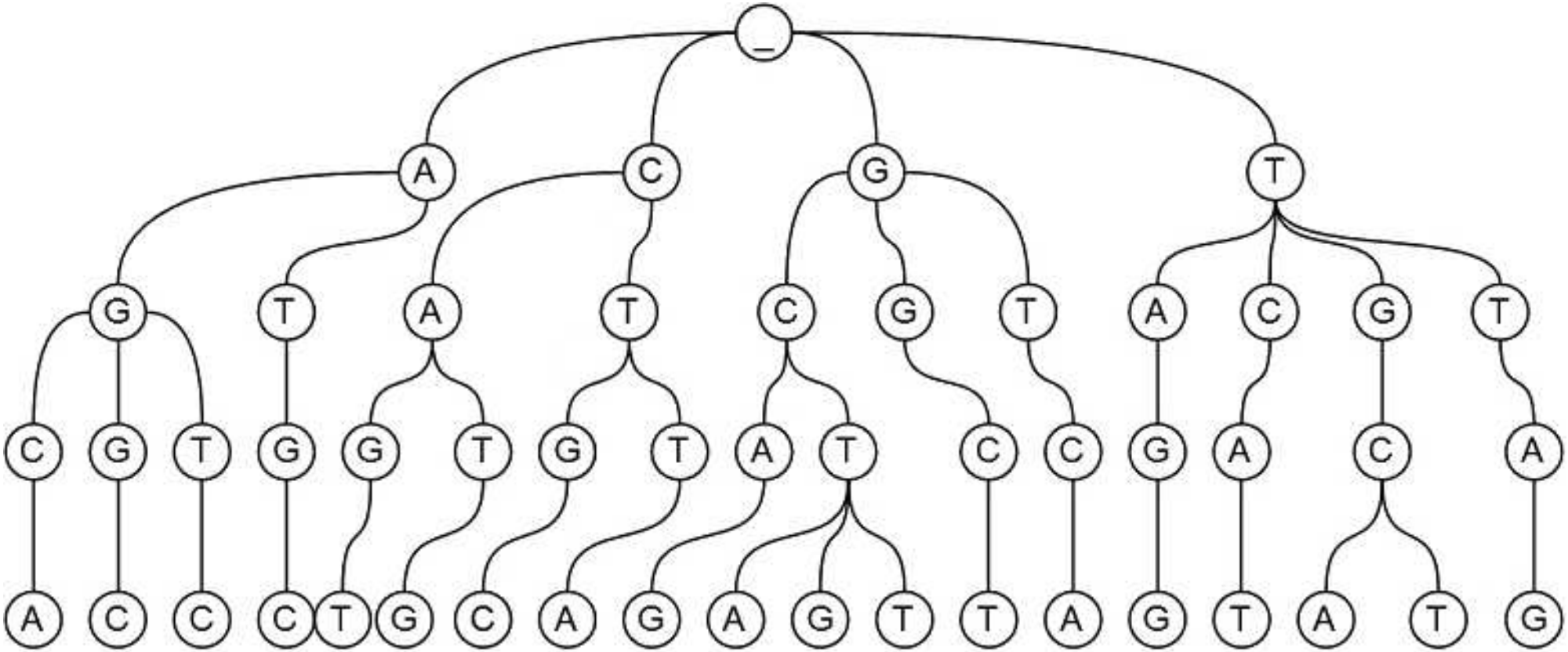

Wyszukiwanie – backtracking

chodzenie po drzewie, rekurencyjne wywołania, zmniejszanie możliwej liczby błędów przy niedokładnym dopasowaniu

Algorytm realizujący dopasowanie

Algorytm 3.1 Niedokładne dopasowanie z użyciem *ss_trie*

```
procedure MismatchRec(p, pos, cur, k)
    if cur is NULL then return ∅
    end if
    if pos == |p| + 1 then return SS(cur)
    end if
    R ← MismatchRec(p, pos + 1, next(cur, p_pos), k)
    if k > 0 then
        for all x ∈ {A,C, G, T} , x ≠ p_pos do
            R ← R ∪ MismatchRec(p, pos + 1, next(cur, x), k − 1)
        end for
        for all x ∈ {A,C, G, T} do
            R ← R ∪ MismatchRec(p, pos, next(cur, x), k − 1)
        end for
        R ← R ∪ MismatchRec(p, pos + 1, cur, k − 1)
    end if
    return R
end procedure
```

p - wzorzec
pos - aktualnie dopasowywana pozycja
cur – aktualny wierzchołek drzewa ss_trie
k - dopuszczalna ilość błędów jakie jeszcze możemy wykonać

NULL – brak wierzchołka
SS(cur) – pozycje podciągów genomu przechodzące przez wierzchołek *cur*
next(cur, x) – funkcja przejścia w drzewie ss trie

Sposób zrównoleglenia

parametr *root_depth* – pierwsze *root_depth* poziomów zostawiamy na pierwszej maszynie, pozostałe poddrzewa rozsyłamy do innych maszyn.

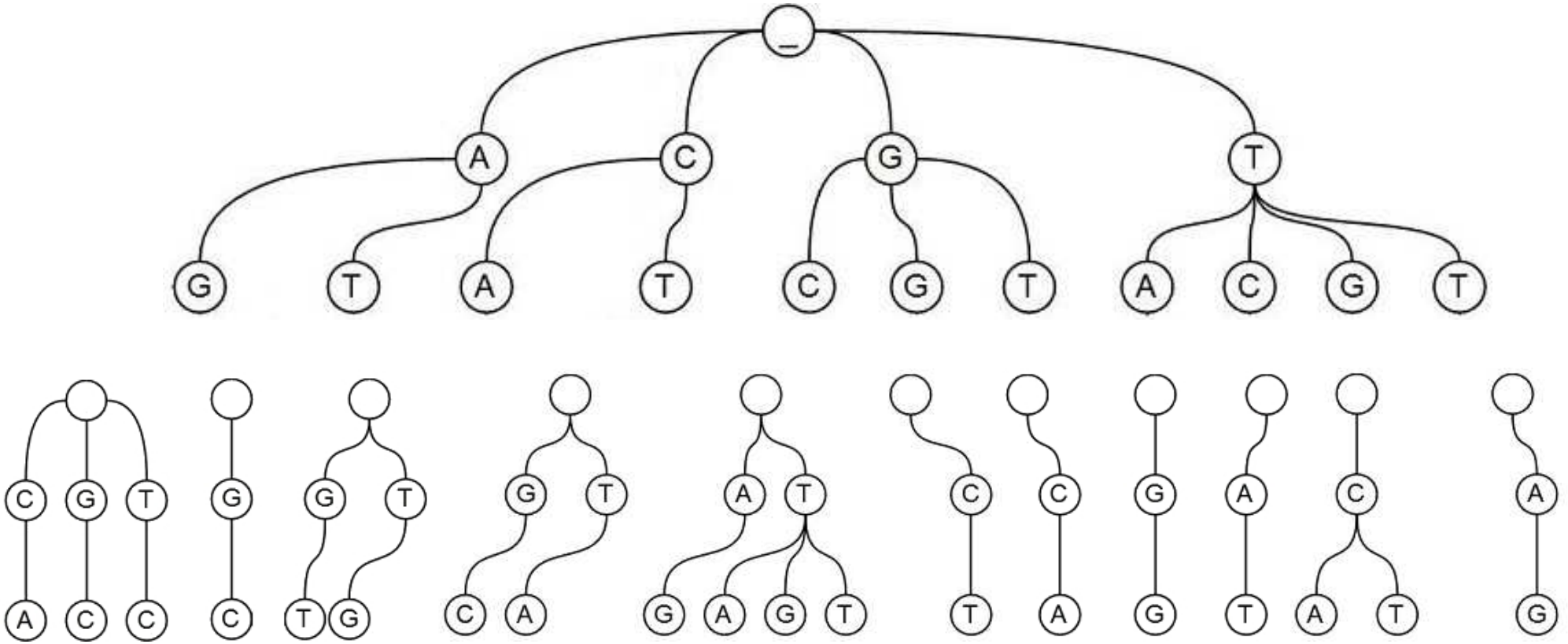

Drzewo po podziale na pierwsze *root_depth* = 2 poziomów. Powstaje 11 poddrzew.

Podział drzewa pomiędzy 5 maszyn:

root

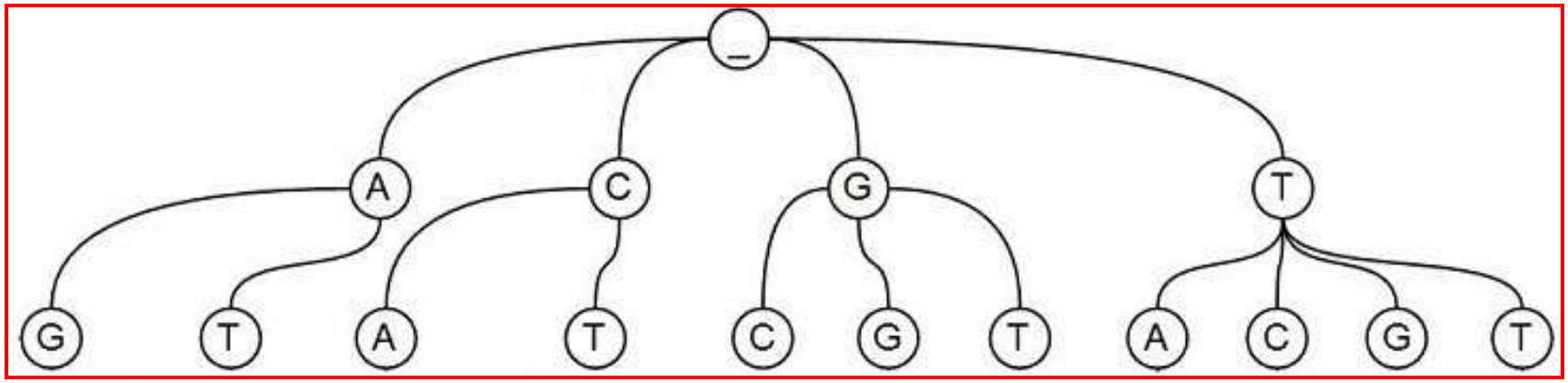

worker 1

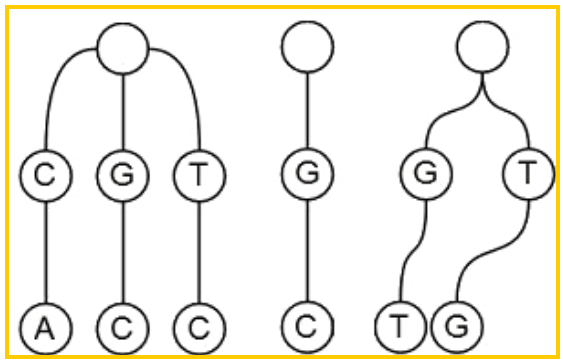

worker 2

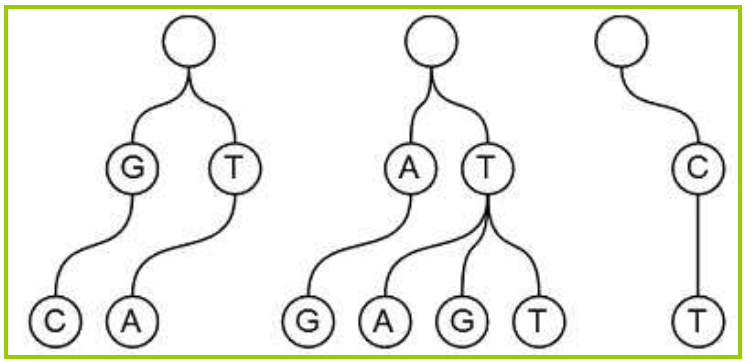

worker 3

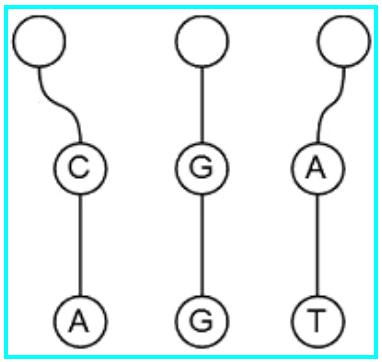

worker 4

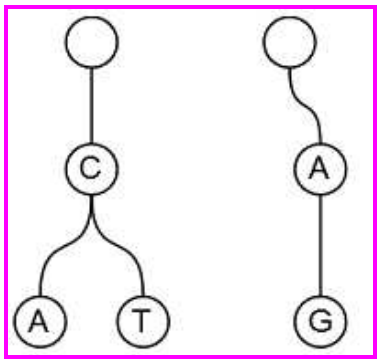

Wyszukiwanie

- początek na maszynie root
- dotarcie do liścia, zapamiętanie parametrów funkcji
- rozesłanie zleceń dokończenia wyszukiwania do maszyn worker
- worker, dla każdego zlecenia kontynuacja z przesłanymi parametrami
- odesłanie wyników z wszystkich zleceń

Uproszczona metoda

- zamiast *root_depth* parametr *exact_prefix*
- na pierwszych *exact_prefix* znakach musi być dokładne dopasowanie
- na maszynie root pierwsze *exact_prefix* poziomów

Wyszukiwanie:

- root, dokładne dopasowanie
- kontynuacja dopasowania, tylko jeden worker

Implementacja

- język C++11
- MPI *(Message Passing Interface)*
- prostsza metoda

Architektura

- wiele maszyn
- brak współdzielenia pamięci
- pierwsza maszyna (root) zarządza przetwarzaniem
- pozostałe (worker) nie różnią się od siebie i wykonują zlecone obliczenia
- tylko root czyta pliki wejściowe z dysku, dane do workerów są rozsyłane
- po skończonym dopasowaniu worker odsyła wyniki do roota
- root zapisuje wyniki w pliku wynikowym na dysku

Pliki wejściowe

Genom referencyjny

```
// length = 100000
// seed = 7
100000
CTTTCTGCACTCTGCAGGGAATAACACACGCGGAG
TTACACACAGTACCGCCGCCTCGATACCGGTGCTT
CCTTCCGGGTATAGACGGTGCTTGGCGATCTAGGT
ATCGGAGCACGCTAACCAATGGCGCTCCCTCCGGT
ATGGTTACGACTCCTATCGCGCGAGCCAATTAGCG
GAGTGGACTGCACGGTCTCCCTGCTCCTAGGGTAC
CTCTGTAGCGAATTCACAGGTATTAGCGCCTGAAC
TACCCAGCTCGAGTGCGGACGGGATATGAATTACC
CCTGAAAATTTAGCATATGAGGAAGAAGACTCGGT
GGTTCTGCCTGATCGATAAATAACACACTGACATA
GGGTTGCACGGCGTCGGCGTCTTGGCGTCGATAGT
AAAAGTG...
```

Krótkie odczyty

```
// short-read number: 2000
// seed: 8
// range: [32, 100]
// reference genome:
test_out/20_cpus/data/ref2_100k
// reference length: 100000
2000
TGTCTATTGTCTCAATGCGCACTTCCTGATAAG    // pos: 11071
CACCCGGGGACACTATGGTAAAATCCAAGGATGCATTTCG…
GATAGCTGTCTGATTAATGATTGCAAATGAGCACCGGACC…
GGGTGCGAAGGGATACAGGGAACTTAATTATCGCCC // pos: 96793
TCGATTTGAGCTCTCTCCGTTCGCGTTCATCTATATTTCTCG…
TGCTGACTTGACTTTGACACTTTCCTCGGCTCTAAGAGCAA…
CATTATGACAAAGGTATGAACGAGACTTACGCCCAGAGGC…
AATGATAGATGAGACAGCAGCAATCTAGCTACTTTTGTCTG…
TAGCTGAACCCGATTTCATGAGGCCTGAAGTTGCACAACCC…
...
```

Plik wynikowy

```
0     -> {11071}
1     -> {40906}
2     -> {86357}
3     -> {96793}
4     -> {55768}
5     -> {29696}
6     -> {87203}
7     -> {49666}
8     -> {53295}
9     -> {35348}
10    -> {92176}
11    -> {19574}
12    -> {30882}
13    -> {52190}
14    -> {49991}
15    -> {13683}
16    -> {75816, 75821}
17    -> {36653, 36655, 36657}
18    -> {67161}
19    -> {87577}
20    -> {41669}
...
```

Analiza wyników

Przetestowano

- implementację rozproszonego drzewa ss_trie
- implementację drzewa ss_trie dla jednego procesora

Testy wykonano na klastrze obliczeniowym ZEUS.
Standardowy węzeł: procesory Intel, 2.4 GHz, sumarycznie 12 rdzeni.

Ogólne parametry testów

- przedział krótkich odczytów, 32-100
- maksymalna długość podciągu (głębokość ss_trie), 100
- długość dokładnego prefiksu, 3

Testy

- czas obsługi genomu
  - mierzony czas konstrukcji drzewa w zależności od długości genomu i liczby procesorów
  - mierzony czas wczytywania i rozsyłania genomu

- czas dopasowywania krótkich odczytów
  - mierzony czas niedokładnego dopasowania w zależności od dopuszczalnej ilości błędów oraz liczby procesorów
  - mierzony czas przesyłania krótkich odczytów i gromadzenia wyników

Testy wykonane zarówno dla kilku jak i kilkunastu procesorów.

Testy – przykładowe wyniki

długość genomu	50 000	100 000	1 000 000
ss-trie	-	-	-
W=4	0.26	0.24	2.17
W=20	0.35	0.45	2.55

Czas rozsyłania danych [s]

długość genomu	50 000	100 000	1 000 000
ss-trie	3.07	6.09	60.88
W=4	1.06	2.17	26.63
W=20	0.29	0.51	5.26

Czas konstrukcji drzewa [s]

Testy – przykładowe wyniki

- długość genomu, 100 000
- liczba krótkich odczytów, 2000

ilość błędów	3	4	5
ss-trie	3.35	34.46	-
W=4	0.90	9.75	-
W=20	1.09	2.71	14.11

Czas całości procesu dopasowania [s]

Analiza wyników - wnioski

- wraz ze wzrostem długości genomu, liniowo rośnie czas potrzebny na zbudowanie drzewa ss_trie
- konstrukcja drzewa dobrze się zrównolegla
- koszt komunikacji pomiędzy maszynami jest opłacalny w porównaniu do przyspieszenia jakie daje
- kluczowy dla czasu działania programu jest parametr dopuszczalnej liczby błędów
- przy porównywaniu krótkich odczytów problem dobrze się zrównolegla; wraz ze wzrostem liczby przetwarzających procesorów, czas dopasowania proporcjonalnie spada

Podsumowanie

- problem niedokładnego dopasowania wielu krótkich sekwencji DNA jest ciekawym problemem, możliwym do zrównoleglenia
- zaproponowana metoda dostarcza efektywnego sposobu zrównoleglenia, potwierdzeniem czego są testy implementacji prostszej metody
- słabością metody jest ilość potrzebnej pamięci do przechowywania struktury potrzebnej do wyszukiwania
- w dalszych pracach należy szukać dalszych sposobów zrównoleglenia, które będą wymagały mniej obliczeń lub będą mniej kosztowne pamięciowo